

חשיבותו של שינוי המדיניות הישראלית כלפי רוסיה ואוקראינה

גאורגי פורוסקון וירון גמבורג | 3 בינואר, 2024 | גיליון 1808

העמדה ישראלית ביחס למלחמה באוקראינה היא דילמה מתמשכת, בין היתר עקב הקשר שרואה הממשל האמריקאי בין המלחמה בין ישראל לחמאס לבין ההתמודדות של אוקראינה עם רוסיה והניסיון להעניק סיוע כלכלי וצבאי הן לאוקראינה והן לישראל. גישתה הניטרלית של ירושלים לגבי המלחמה באוקראינה, גם לנוכח העמדה הפרו-פלסטינית ארוכת-הטווח שרוסיה נוקטת, מאותת למוסקבה כי ניתן להמשיך באי-התחשבות באינטרסים הישראליים, ובו בזמן לא מסייעת לארצות הברית לעזור לישראל. מכאן נובע צורך לשקול מחדש את העמדה הישראלית כלפי רוסיה.

מאז תחילתה של מלחמת "חרבות ברזל", השאלה בדבר שינוי אפשרי בעמדה הישראלית בסוגיית רוסיה/אוקראינה עודה רלוונטית. בעת הנוכחית, נראה שישראל מחמיצה את המומנטום האופטימלי לשינוי גישה, קרי לנקוט עמדה פרו-אוקראינה ברורה יותר.

מבחינת רוסיה, הנימה האגרסיבית של השיח כלפי ישראל אמנם התמתנה בהשוואה לשבועות הראשונים של המלחמה, ובעקבות הגיבוי של מוסקבה כלפי חמאס הארגון אף שחרר שלושה חטופים בעלי אזרחות ישראלית-רוסית כפולה (אם כי שתיים מהן שוחררו במקביל גם במסגרת עסקת השחרור עם ישראל). מצד ירושלים, התאמת מדיניות כלפי רוסיה לאור העמדה הפרו-חמאסית שלה מאז פרוץ המלחמה הייתה מינורית יחסית (העברת מסרים בצירים בילטרליים לצד הדיפת ביקורת על ניהול הלחימה על במת האו"ם, תוך מיעוט התכתשות פומבית), וכלל לא נגעה בסוגיות הקשורות לאוקראינה.

מצד אוקראינה, שכל הקשת הפוליטית והציבורית בה הביעה תמיכה ברורה בישראל מיומה הראשון של המלחמה, קולות פרו-ישראליים נשמעים פחות באחרונה, בשל קשיים גוברים בחזית המלחמה ברוסיה, אי-הוודאות גוברת אשר להמשך אספקת אמל"ח רציפה מארצות הברית, וכן וויכוחים פוליטיים פנימיים. גם ביקורו המתוכנן של הנשיא וולודימיר זלנסקי לא יצא אל הפועל.

על רקע זה, ניתן לכאורה לטעון כי השלב המתאים ביותר לחשב מחדש את היחס הישראלי למלחמת רוסיה-אוקראינה כבר חלף, וכעת חודשה מתכונת "עסקים כרגיל" מול שתי המדינות.

עם זאת, יש לקחת בחשבון עוד שני רכיבים נוספים במשוואה זאת – ארצות הברית והאסטרטגיה הרוסית בזירה הבינלאומית.

מלחמת "חרבות ברזל" משנה את נקודת הראייה המערבית (בראש ובראשונה של ארצות הברית) כלפי אוקראינה, באופן שמטיב עם הרוסים. רוסיה מעוניינת בהמשך העימות בין ישראל לחמאס כדי להמשיך ולחשק את ארצות הברית, המתקשה לפי שעה לקבוע את מדיניותה באשר לשתי הזירות – כתוצאה מהוויכוחים בקונגרס מתעכב הסיוע המתוכנן הן לקייב והן לירושלים. המחוקקים האמריקאים רואים במלחמת ישראל-חמאס ומלחמת רוסיה-אוקראינה שתי סוגיות נפרדות, חסרות זיקה ישירה ביניהן - (מה שמחליש את טענות הבית הלבן לגבי חיוניות ודחיפות העברת הסיוע לשתייהן), וזאת בין היתר משום שישראל אינה ממקמת את עצמה בהקשר המערבי הפרו-אוקראיני.

מייד אחרי ביקורו בישראל, הנשיא ביידן הציג את שתי המלחמות כמעשי תוקפנות של גורמים אנטי-דמוקרטיים, רוסיה וחמאס, נגד שכנותיהם הדמוקרטיות. עמדה דומה השמיעו גם הנשיא זלנסקי ונשיאת הנציבות האירופית פון דר לייאן. לאור תמיכתם הבלתי מסויגת של רוב חברי הקונגרס הרפובליקאים בישראל, הממשל קיווה להשיג את הסכמתם לחבילת הסיוע המשותפת לשתי המדינות. אך ניסיון זה לא צלח עקב שתי סיבות עיקריות: ירידה דרמטית בתמיכת הציבור האמריקאי בהמשך הסיוע לאוקראינה נוכח התפיסה כי המלחמה הגיעה למבוי סתום; הפיכת סוגיית הסיוע לאחד הנושאים במאבק הכוח בין שתי המפלגות על רקע התכונה לקראת הבחירות לנשיאות בשנה הבאה. המחוקקים האמריקאים מעוניינים לתמוך בישראל, ובמידה פחותה גם באוקראינה, אך תחושת החירום שאפיינה את גישתם ב-2022 כבר חלפה. חילוקי הדעות האלה פוגעים במעמדה של אוקראינה בדעת הקהל האמריקאית. חמור מכך, צמצום משמעותי בהיקף הסיוע (בהשוואה להצעה המקורית של הממשל – 61 מיליארד דולר), כפי שמסתמן אחרי פשרה בקונגרס בעניין זה, יקשה עוד יותר על יכולת אוקראינה להמשיך במלחמה.

ישראל הרשמית לא התייחסה כלל למשוואה שהציג הנשיא ביידן בין שתי המלחמות וממעטה להתבטא פומבית בנושא הסיוע. הסיוע אינו דחוף לישראל כמו שהוא חיוני לאוקראינה, ובנוסף בירושלים ניכרת הבנה כי גורמים פרו-ישראלים בווינגטון יצליחו בסופו של דבר לאשר את הסיוע עבורה. התעלמותה המוחלטת של ישראל מהמשוואה שקידם הממשל בנושא המלחמות וודאי לא סייעה למאמציו לקדם את חבילת הסיוע, ואף חיזקה את הרושם כי ישראל לא מעוניינת להצטייר כמשתייכת לגוש המערבי הפרו-אוקראיני. כלומר, על פני הבעת סולידריות מינימלית עם מאמצי הממשל התומך והידידותי, ישראל העדיפה לשמור על המדיניות הניטרלית ביחס למלחמת רוסיה-אוקראינה.

לצד הגישה המערבית, היבט נוסף המשפיע על מערכת היחסים המשולשת רוסיה-ישראל-אוקראינה הוא האסטרטגיה הרוסית הרחבה ונגזרתה לגבי ישראל. כפי שנראה בבירור מאז ה-7 באוקטובר, עקב החרם ומשטר הסנקציות המערבי, רוסיה מחפשת להרחיב את תמיכתן של

מדינות "הדרום הגלובלי". רוב מדינות אלה, שאליון שייך כמעט כל העולם המוסלמי, נוקטות גישה פרו-פלסטינית מובהקת - מה שמכתיב לרוסיה את מדיניותה ביחס למלחמה. כל עוד העימות בין רוסיה לבין הגוש המערבי הפרו-אוקראיני לא יסתיים (ואין צפי לכך בעתיד הנראה לעין), גם השאיפה הרוסית לזכות בנקודות ב"דרום הגלובלי", בפרט באמצעות גישה אנטי-ישראלית, עתידה להימשך.

תומכי הגישה הפייסנית מצד ישראל (המובילה כעת) כלפי רוסיה טוענים כי הסיכונים שבהחרפת הטון נגד רוסיה גוברים על היתרונות האפשריים שבכך. הם מסבירים כי יכולת ההיזק הרוסית כה גדולה - בזירה בינלאומית-דיפלומטית, בהקשר לאיראן, בזירה הסורית, ביחס לביטחון היהודים (והישראלים) ברוסיה - עד כי עדיף לנקוט זהירות. טיעונים אלה הושמעו גם לפני ה-7 באוקטובר, והם שהכתיבו את הקו של ירושלים עד כה.

אבל עובדה היא, שמשוה השתנה מאז פרצה מלחמת "חרבות ברזל". בזמן שישראל לא שינתה את מדיניותה, רוסיה החריפה את הלחץ על ישראל בפורומים הבינלאומיים, תוך האשמות ציניות בדבר אכזריות לכאורה של צה"ל ברצועת עזה, ללא כל גינוי לחמאס; רוסיה הידקה את שיתוף הפעולה הביטחוני עם איראן; לא פעלה למנוע מהמיליציות השיעיות בסוריה לתקוף את ישראל - על אף השפעתן הרבה של הכוחות הרוסיים בסוריה לצד העניין המופגן למנוע הסלמה; ואילו ההפגנות והפרעות ברפובליקות הרוסיות בצפון הקווקז בסוף אוקטובר הצביעו על כך גם ביטחון יהודים ברוסיה עצמה נפגע במידה רבה.

בכל אחת מזירות ההיזק העיקריות כבר ניכרת החרפה, והיא אינה תלויה בפעולות ישראל (מלבד מערכת "חרבות ברזל", אך אין בה שום קשר לרוסיה). מכאן יש שתי אפשרויות - להמשיך בקו הפסיבי ולקוות כי לא תהיה החמרה נוספת (אם כי אין סיבות טובות לצפות לכך), או לחילופין להכיר בשינוי ולעשות התאמות רלבנטיות.

ישראל מצאה עצמה מול רוסיה במצב של צפרדע מתבשלת בסיר: מדיניות מוסקבה השתנתה מזמן, בהדרגתיות, ובכל רגע נתון לא ניתן היה להצביע על שינוי התנהגות דרמטי - כזה שיצדיק החלטה ישראלית על אודות שינוי מדיניות בתגובה. גם כעת, לאחר שלרגע היחס הרוסי צרם אפילו למי שלא עוקב אחר הנושא, "משב רוח" קל - התמתנות הטון הפומבי - החזיר את ישראל למצב הקודם - בסיר...

ניכר כי גם בכיוון ההפוך, מצד ישראל כלפי רוסיה, קיימת יכולת היזק מסוימת. לראיה, לא נצפה שינוי מהותי בהתנהלות הצבאית הרוסית בסוריה ביחס לפעילות מב"מ ישראלית, למרות ההצהרות החריפות של משרד החוץ הרוסי בדבר פעילות חיל האוויר הישראלי נגד יעדים פרו-איראניים בסוריה.

היות שרוסיה רואה את מדיניות החוץ והביטחון שלה מאז 2022 בפרויקט של המלחמה באוקראינה, ואילו כלל השותפים המרכזיים של ישראל מחזיקים בגישה ברורה מאוד ביחס למלחמה באוקראינה, על ישראל לגבש את מדיניותה בהתאם. מדיניות ברורה אשר לסוגייה

האוקראינית עשויה לשדר למערב מסר של אחדות שורות וזהות אינטרסים ביטחוניים, וכן לשמש מנוף היזק נגד רוסיה (בשילוב עם התנהלות קוהרנטית ביחס לשאר נושאי חיכוך). בין המצב הנוכחי לבין סיוע ישראלי all-out לאוקראינה, לרבות אספקת נשק התקפי יש מנעד רחב של אפשרויות, כאשר ניתן לשלוט בעוצמת השינוי בהתאם להמשך התנהלות רוסית כלפי ישראל.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט